

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Matej Rákoš

Rozhovor s hrdinom socialistickej práce akademikom Vladimírom Hajkom,
predsedom SAV

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 23 (1978), No. 2, 61--65

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/139650>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1978

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

Rozhovor s hrdinom socialistickej práce akademikom Vladimírom Hajkom, predsedom SAV

Je známe aj širokej fyzikálnej (a nielen fyzikálnej) verejnosti, že prezident ČSSR dr. Gustáv Husák udelil vyznamenanie hrdina socialistickej práce akademikovi Vladimírovi Hajkovi, predsedovi SAV, nášmu význačnému vedeckému a pedagogickému pracovníkovi v odbore fyziky. Akademik Hajko patrí medzi popredných fyzikov v odbore magnetických vlastností látok u nás, je priekopníkom výskumu v odbore feromagnetizmu na Slovensku, autorom prvého vysokoškolského učebného textu s netradičným moderným usporiadaním látky pri výuke všeobecnej fyziky, významným organizátorom vedy na Slovensku i v ČSSR, súčasne veľmi zamestnaným verejným činiteľom našej republiky. Tým, čo bolo vyššie uvedené,

zďaleka nie je vystihnutý plný rozsah činnosti akademika Hajku, člena ÚV KSČ, poslanca FZ, vedca, profesora, vychovávateľa vedeckých pracovníkov i vysokoškolských študentov. Nie je však ani nutné, aby sme podrobne vymenúvali oblasti činnosti akademika Hajka, pretože snáď niet čitateľa Pokrokov MFA, ktorý by ho nepoznal. Preto sme vyznamenaním akademika Hajka ani neboli prekvapení. Jeho činnosť za Slovenského národného povstania, jeho rozsiahla práca v minulosti i v súčasnej dobe ho fakticky urobila hrdinom práce už dávno a titul „hrdina socialistickej práce“ je len logickým a prirodzeným oficiálnym potvrdením skutočného stavu.

Máme veľkú radosť, že fyzikovi, teda jednému z nás, sa dostalo cti udelenia takéhoto titulu. Preto redakčná rada PMFA prostredníctvom svojho člena prof. ing. MATEJA RÁKOŠA, DrSc., požiadala akademika Hajka o rozhovor.

Vážení súdruh akademik, v mene redakčnej rady a čitateľov Pokrokov MFA vám srdečne blahoželám k vyznamenaniam titulom hrdina socialistickej práce. Mohli by ste sa s nami podeliť o dojmy pri udelení tohoto vysokého vyznamenania?

Toto vysoké vyznamenanie prišlo celkom nečakane a bolo pre mňa veľkým prekvapením. Neberiem ho však osobne. Považujem ho za ocenenie toho veľkého pokroku, ku ktorému za uplynulých 25 rokov došlo na východnom Slovensku v oblasti vysokého školstva a vedy a osobitne v oblasti fyzikálneho bádania. Vyše 20 rokov som pôsobil vo vedúcich riadiacich funkciách na košických vysokých školách, takže okrem vlastného príspevku k rozvoju vedeckej a pedagogickej práce v odbore fyziky mal som možnosť riadiť činnosť pomerne veľkých kolektívov, ktorých snaženie vyústilo v spomenutý pokrok. Vysoké vyznamenanie, ktoré mi bolo udelené, patrí všetkým, ktorí sa zaslúžili o rozvoj fyziky, ako aj vedy a vysokého školstva vôbec na východnom Slovensku. S takýmito pocitmi som toto vysoké vyznamenanie preberal a všetky tieto súvislosti si stále dobre uvedomujem.

Všetci dobre poznáme široké spektrum činnosti, ktorú vyvíjate vo vede, pedagogike, výchove, vo verejnom živote atď. Mohli by ste nám dať niekoľko rád z vašich skúseností, ako si organizovať prácu?

Nikdy som o organizácii vlastnej práce hlbšie nepremýšľal. Preto mi asi stále chýba čas. Domnievam sa, že jestvuje celý rad spôsobov organizácie vlastnej práce, ktoré môžu viesť k úspešným výsledkom. Ja si napríklad písomne evidujem úlohy, ktoré mám v istom období splniť. Z nich si potom zostavujem rámcový pracovný program na každý týždeň a celkom detailný vždy na nasledujúci deň. Dobré sa mi pracuje ráno, preto spravidla veľmi skoro vstávam.

XV. zjazd KSC priniesol nové úlohy tiež na úseku vedy. Aké sú vaše plány ako predsedu SAV a podpredsedu ČSAV pri organizovaní rozvoja vedeckej práce u nás?

Úlohami, ktoré pre oblasť vedy plynú zo záverov XV. zjazdu KSC, sme sa v prezídiu ČSAV i v predsedníctve SAV veľmi podrobne zaoberali. Spracovali sme plán akčných opatrení ČSAV i SAV do r. 1980, ktorých realizácia má prispieť k objektivizácii tvorby vedeckého programu a k optimalizácii podmienok pre tvorivú vedeckú prácu v Akadémii, má rozšíriť vedecké kapacity v niektorých z hľadiska potrieb spoločnosti prioritných vedných odboroch, zabezpečiť prehĺbenie čs. účasti na medzinárodnej deľbe vedeckej práce v rámci krajín RVHP, zvýšiť úroveň vedeckej výchovy a zvyšovania kvalifikácie vedeckých pracovníkov, vytvoríť podmienky pre urýchlenie procesu realizácie vedeckých výsledkov v spoločenskej praxi a pod. Úlohou nás, ktorí pracujeme vo vedúcich riadiacich funkciách v Akadémii, je postarať sa o to, aby sa všetky plánované zámery dôkladne spracovali a dôsledne realizovali.

Aký je váš názor na súčasne prebiehajúcu prestavbu štúdia z hľadiska výuky fyziky?

Považujem prestavbu vysokoškolského štúdia na technikách i na univerzitách za nevyhnutnú. Úloha realizovať túto prestavbu tak, aby zodpovedala potrebám doby, je mimoriadne zložitá. Preto by riešením tejto úlohy mali byť poverení najkvalifikovanejší pracovníci z oblasti vysokého školstva a vedy.

Pokiaľ ide o postavenie matematiky a fyziky v jednotlivých odboroch vysokoškolského vzdelávania, malo by byť odvodené od mimoriadneho významu a nezastupiteľného postavenia matematicko-fyzikálnych vied v rozvoji prírodných a technických vied,

v rozvoji spoločenskej výroby, ako to novodobá história ľudstva bez akýchkoľvek pochybností dokazuje. Preto si myslím, že by výuka matematiky a fyziky mala byť zastúpená v učebných plánoch štúdia všetkých odborov prírodovedeckého a technického zamerania v takom rozsahu, aby sa absolvované štúdium matematiky a fyziky, dopĺňované nasledujúcim samoštúdiom, mohlo stať základom moderného teoretického myslenia a praktického konania absolventa v príslušnej prírodovednej alebo technickej profesii.

Osobitné zamyslenie si vyžaduje otázka prestavby samotnej výuky fyziky ako takej, a to ako na fakultách vychovávajúcich fyzikov, resp. stredoškolských učiteľov fyziky, tak aj na fakultách, kde je fyzika prípravným predmetom. Všetci pociťujeme potrebu vyriešiť túto otázku tak, aby sa logická výstavba fyziky ako vedy, ako aj jej súčasný stupeň vývoja čo najvýraznejšie prejavovali vo vysokoškolskej výuke fyziky. Vyriešiť túto úlohu môžu len samotní fyzici. Žiadalo by sa zabezpečiť čo najširšiu spoluprácu všetkých, ktorí môžu k úspešnému a skorému vyriešeniu tejto úlohy prispieť.

V auguste 1977 bude v Košiciach 5. konferencia čs. fyzikov. Čo od nej očakávate?

Som rád, že sa 5. celoštátna konferencia fyzikov koná v Košiciach. Každá z vedeckých konferencií v odbore fyziky, ktoré sme doteraz v Košiciach organizovali, bola vždy akýmsi katalyzátorom vedeckej práce. Nepochybujem o tom, že tak je to aj teraz a že sa pracovníci košických fyzikálnych pracovísk budú prezentovať na tejto konferencii viacerými zaujímavými výsledkami. Očakávam, že 5. konferencia čs. fyzikov bude významnou udalosťou čs. fyzikálneho života, poskytne mnohé podnety pre ďalší rozvoj fyzikálneho bádania u nás a vyrieši aj viaceré otázky v oblasti organizácie vedeckej a pedagogickej práce v odbore fyziky.

Spomínaná 5. konferencia čs. fyzikov v Košiciach sa koná v čase, keď fyzika na východnom Slovensku oslavuje 25ročné jubileum. Vy ste boli pri kolíske tejto udalosti. Ako spomínate na tieto začiatky fyziky na východe republiky?

Boli ste pri tom rovnako, ako aj ja, takže viete, že sme začínali prakticky z ničoho. Našu prácu priaznivo ovplyvnila skutočnosť, že sa krátko po mojom príchode z Bratislavy podarilo vytvoriť na Katedre fyziky Vysokiej školy technickej v Košiciach kolektív, ktorý bol síce početne malý, ale disciplinovaný, húževnatý, pracovitý a zdravo ctižiadostivý. Rád si spomínam na tieto prvé roky pôsobenia v Košiciach, lebo v nich sa rozhodvalo o tom, ako sa bude vedecká práca a pedagogická práca v odbore fyziky v Košiciach ďalej vyvíjať. Vedeli sme sa tešiť z každého i drobného úspechu v našej práci; v tomto období začala aj práca členného kolektívu katedry na spracovaní učebnej pomôcky *Fyzika v príkladoch*, ktorá po knižnom vydaní našla široké uplatnenie doma i v zahraničí.

Myslím, že súčasný stav, kedy v Košiciach rozvíja činnosť 5 fyzikálnych pracovísk vysokých škôl a Slovenskej akadémie vied s celkovým počtom takmer 150 pracovníkov, z toho vyše 20 s vedeckou hodnosťou, tvorí solidný základ pre tvorivú vedeckú prácu a pre riešenie aj náročných fyzikálnych problémov. Rýchly rozvoj fyziky vo svete si vyžaduje, aby sme na fyzikálnych pracoviskách v Košiciach ďalej zvyšovali dynamiku

rozvoja vedeckej práce, vytvárali pre túto prácu priaznivé materiálne a kádrové predpoklady.

Ako hodnotíte vplyv sovietskej fyziky na rozvoj fyzikálneho bádania v ČSSR?

Všetci dobre vieme, že výsledky sovietskej vedy a v tom aj sovietskej fyziky rozhodujúcim spôsobom zasahujú do rozvoja celosvetovej vedy. Je preto prirodzené, že sovietska fyzika je zdrojom poučenia a podnetov pre fyzikov na celom svete. Vďaka príslušnosti našej vlasti k socialistickému spoločenstvu krajín a vďaka široko rozvinutej spolupráci krajín RVHP má čs. veda a v tom aj fyzika možnosť byť vo veľmi blízkom a efektívnom kontakte so sovietskou vedou, čo má na rozvoj vedy u nás veľmi priaznivý vplyv. Vďaka tomu sa môžu čs. vedci podieľať na výskume kozmického priestoru v rámci programu Interkozmos, spolupracovať na riešení náročných výskumných úloh v Spojenom ústave jadrových výskumov v Dubne, v Ústave fyziky vysokých energií v Serpuchove a pod. Žiadna socialistická krajina okrem ZSSR by nemohla samostatne takého nákladného výskumu realizovať. Pre rozvoj vedeckej práce v odbore fyziky v ČSSR mala a má veľký význam rozsiahla pomoc, ktorú nám poskytli a stále poskytujú sovietske fyzikálne pracoviská pri výchove vedeckých pracovníkov pre jednotlivé odvetvia fyziky. Samotná možnosť integrácie a vedeckej práce našich pracovísk s príslušnými vedeckými pracoviskami v ZSSR vytvára pre čs. vedu šancu výraznejšie sa presadzovať na tvorbe nových poznatkov v rámci celosvetovej vedy. Už z toho, čo som stručne uviedol, je zrejmé, že sovietska fyzika sa stala veľmi účinným katalyzátorom rozvoja čs. fyziky.

Ako hodnotíte vplyv českých fyzikov a matematikov na rozvoj týchto vedných odborov na Slovensku?

V dôsledku nerovnakého historického vývoja našich bratských národov boli pri kladení základov nášho socialistického štátu po II. svetovej vojne ešte značné rozdiely v ekonomickej, vzdelanostnej a kultúrnej úrovni jednotlivých oblastí našej vlasti. Slovensko ako celok patrilo medzi málo vyvinuté časti našej republiky. Rozvoj Slovenska v období socialistickej výstavby našej vlasti je krásnym príkladom toho, ako dokáže takéto problémy riešiť socialistické zriadenie. Na vysokej dynamike ekonomického a kultúrneho rozvoja Slovenska po r. 1948 má okrem obetavej práce pracujúcich na Slovensku významný podiel aj česká robotnícka trieda a česká inteligencia. V rámci pomoci českej inteligencie, ktorá sa pri celkovom rozvoji Slovenska prejavila, si vysoko vážime aj tú rozsiahlu a nezištnú pomoc, ktorú poskytli českí matematici a fyzici rodiacim sa vedecko-pedagogickým a vedeckým pracoviskám na slovenských vysokých školách, v Slovenskej akadémii vied a pri jednotlivých rezortoch. Dobré si to uvedomujeme aj na košických fyzikálnych pracoviskách, kde sa bezprostredná a veľmi plodná pomoc českých fyzikálnych pracovísk dá veľmi konkrétne dokumentovať. Sme za túto pomoc našim českým kolegom zaviazaní trvalou vďakou. V súčasnom období sú už vytvorené podmienky pre to, aby sa naše pracoviská mohli ako partneri aktívne podieľať na vedeckej spolupráci s českými pracoviskami pri riešení spoločných aktuálnych úloh.

Súdruh akademik, čo by ste chcel povedať na záver nášho rozhovoru?

Všetci, ktorí v oblasti fyziky pracujeme, si iste želáme, aby čs. fyzika významne prispie-

vala k rozvoju fyzikálneho poznania, a to predovšetkým v tých oblastiach, ktoré majú bezprostredný súvis s riešením súčasných i perspektívnych potrieb socialistickej spoločnosti. Vieme, že nie je jednoduché vytvoriť optimálne podmienky pre to, aby mohla čs. fyzika v plnom rozsahu a čo najúčinnšie naplniť svoje poslanie. Preto sa žiada ešte viac ako doteraz spojovať všetky sily, schopnosti a um všetkých, ktorí môžu prispieť k vytvoreniu čo najpriaznivejších predpokladov pre tvorivú vedeckú prácu v odbore fyziky, pre serióznu prognostickú činnosť v predvídaní tendencií rozvoja fyziky vo svete a vo vytyčovaní programu dlhodobého rozvoja fyziky u nás, pre účinnú koncentráciu a integráciu vedeckej práce v rámci celoštátnom i v rámci medzinárodnom, pre podstatné prehlbenie výchovy nových vedeckých pracovníkov, pre cieľavedomé, plánovité a efektívne budovanie materiálnej základne pre moderný experimentálny výskum v príslušných odboroch fyziky. Bol by som rád, keby čo najviac čs. fyzikov správne pochopilo tieto potreby celospoločenského záujmu a v celom svojom konaní z nich vychádzalo.

Vážený súdruh akademik, ďakujem vám za odpovede na otázky a prajem vám veľa síl a dobré zdravie do ďalších rokov práce.

Zhovárал sa: *Prof. ing. Matej Rákoš, DrSc.,
Košice 16. 7. 1977*

Ze zápisu o schůzi JČM 15. 4. 1869

„Pan předseda Neumann dává návrh, aby v tomto letním běhu aspoň tři rozpravy se uspořádaly. První, aby se odbývala před sv. Janem a sice o této látce: „Příčiny, proč nebývají matematika a fysika na gymnasiích u většiny žáků oblíbeny a jaké jsou metody, aby tyto vědy staly se oblíbenými“. Jednohlasně přijat“.

Ze zápisu o schůzi JČM 8. 5. 1869

„Pak nastala již oznámená rozprava. Tato schůze se těšila neobyčejné návštěvě. Rozpravu otevřel p. Dufek delší řečí. Dále se zúčastnili rozpravy pánové: Zahradník, Martínek, Křišťůfek, Sova, Kostlivý, Houdek, Hervert, Seydler, Klos, Šmidinger, Janoušek a Neumann. Rozprava tato nad očekávání skvěle dopadla. Řečníci vesměs vyznamenali se plyným přednesem. Náhledy tu vyřknuty dosti rozličné, avšak přede v mnohém se shodující.

Dokázalo se, jak užitečné a prospěšné jsou podobné rozpravy a jak hlavně se jimi náhledy

tříbí, řečnický talent vyvinuje neb mnozí řečníci řečnili zcela ex abrupto a dosti dovedně.“

Ze zápisu schůze JČM dne 29. 5. 1869

„Ku konci schůze čte jednatel resoluci čili výsledek rozpravy dne 8. května odbývané, která se schvaluje.

Resoluce čili výsledek rozpravy dne 8. května odbývané o otázce „Proč nebývají matematika a fysika na gymnasiích u většiny žáků oblíbeny a jak by se tomu dalo odpomoci“

„Co se týká neoblíbenosti matematiky na gymnasiích u většiny žáků, leží hlavní příčina v matematice samé a pak v nepřiměřeném rozdělení látky. Málo stránek jest matematice, které by pro všechny žáky z gymnasia vystupující byly potřebné a zajímavé. Pročež nemělo by se vše a tak dopodrobna přednášeti, za to ale důkladněji a déle probíratí partie pro každého žáka potřebné a zajímavé, ku př. rovnice, složitě úrcení atd.“

(Další úryvky na str. 81, 93, 102. Pozn. red.)